La 9 Mai 1905, Sultanul Turciei, Abdul Hamid al II-lea a promulgat Iradeaua (Decretul) prin care se recunostea si se permitea constituirea comunotatilor aromane, in cadrul imperiului otoman.

Inca din 1897, ministrul roman la Istanbul, Trandafir Giuvara, impreuna cu ministrul Justitiei, G. Giuvara, fiind primiti in audienta de sultan, cautind sa stabileasca relatii de colaborare cu Turcia, dupa ofertele facute acesteia de catre Romania, au solicitat Portii discutarea a patru chestiuni, din care prima era ,,Problema Mitropoliei Romane pentru vlahii balcanici"; dar aceasta cerere nu s-a putut realiza, din cauza intrigilor grecesti si ale Patriarhiei de la Constantinopol.

Dupa declansarea razboiului dintre Turcia si Grecia insa, din 1897, marele vizir i-a declarat lui Tr. Giuvara ca daca Romania va incheia un tratat de alianta cu Turcia, problema episcopatului aroman se va rezolva. Conditiile politice erau insa destul de complicate si Romania nu s-a hazardat la un asemenea act.

Trecem peste toate jocurile politice ale Marilor Puteri si ale statelor din Balcani, si sa revenim la Iradeaua din 1905. textul acestui act a fost publicat in ,,Le Courrier des Balkans", Anul II, Nr. 39 din 1905, dupa cum urmeaza:

,,Majestatea Sa imperiala Sultanul, care in sentimentele Sale de inalta dreptate si solicitudine paterna pentru popoarele sale, isi intinde binefacerile si favorurile sale catre toti supusii Sai fideli, fara distinctie de rasa si nici de religie, luind in considerare cererile depuse in urma la picioarele tronului Imperial de catre supusii sai romani, a binevoit sa ordone ca in virtutea drepturilor civile sa se bucure de aceleasi drepturi si titlu, ca si ceilalti supusi nemusulmani, iar comunitatea lor sa-si desemnezi primari, conform reglementarii in vigoare, si membrii romani sa fie admisi egali in consiliile administrative iar facilitatile sa fie acordate de catre instantele imperiale profesorilor angajati de anumite comitete pentru inspectarea si indeplinirea formalitatilor dictate de legile Imperiului pentru deschiderea de noi stabilimente scolare."

De remarcat ca turcii ii numeau pe aromanii din imperiu romani, **asa cum apare din textul Iradelei.**

Faptul ca romania a sprijinit dezvoltarea culturala a elementului aroman din Peninsula Balcanica a iritat atit pe grecii din Atena, cit si Patriarhia de la Constantinopol. Conflictul cu Romania agravindu-se dupa promulgarea Iradelei, guvernul roman a rupt relatiile diplomatice cu Grecia timp de sase ani, pina in 1911.

Brutalul amestec al Patriarhiei de la Constantinopol in politica si mai ales ura impotriva culturii in limba lor a aromanilor, nu era o noutate. Patriarhul ecumenic Neofit Duca a trimis o scrisoare catre toate bisericile de sub ascultarea sa, din care citam: *Aflu ca se raspandeste cartea unui ratacit al bisericii, a unui oarecare Boiagi. Tinta acestuia este de a combate limba greaca din auzul credinciosilor. Comunicati afurisenia noastra la toti."*
V. Diamandi,
Romanii din Peninsula Balcanica
, p. 103). Cartea cu pricina era o Gramatica, publicata in 1812, la Viena, de la Mihail G. Boiagi, intitulata:
Romanische oder Macedo-Wlachische Sprachlehre.

Un alt ,,apostol al elenismului", mare prigonitor al aromanilor, Kosmas Etolianul, a fost canonizat pentru acest merit la 10 aprilie 1961, ca ,,Sfint universal al Ortodoxiei".

Este lunga prigoana-genocid, aplicata de elenism aromanilor, dar acesta aste rolul istoricilor, sa o scoata la iveala. Daca totusi am citat cateva exemple, pe care le-am adus la cunostinta publica, faptul nu este o premiera sa se datoraste actiunii intreprinse de unii renegati ai aromanilor din Grecia, cit si din alte tari – din pacate si din Rominia – care nestiind sau netinind seama ca exista o disciplina stiintifica, numita Istorie, care consemneaza datele trecerii prin lume a indivizilor si popoarelor, si oricit de tendentioase sunt autoevaluarile subiective, aceasta stiinta le corecteaza in timp, stabilind adevarul.

Falsii palicari – descendenti din spita gindirii gen Roller – au terminat cu tracorominismul latinitatii din Balcani, devenind peste noapte greci puri de la Atena, mai puri chiar decit grecul din anecdota, grecul – grec adevarat, el se rade pe uscat; si cum asa greci curati nu gasesti nici la Atena, s-au autodescoperit unii in Romania…

Ar fi ridicol si ineficient sa mentinem un dialog cu ei! Problema grava aparuta in ultima decada – de cind cauza arominilor este o limba diferita de limba romana, sau este un dialect al ei.

Toate studiile lingvistice atestate de Academia Romana – si insusire de forurile lingvistice internationale – au stabilit ca vorbirea aromanilor sau macedo-romanilor este un dialect al limbii romane, al doilea ca importanta, dupa dialectul daco-roman, pe structura caruia s-a format limba romana, moerna standard – si inaintea dialectelor megleno-romin si istro-roman.

Confrati de-ai nostri, mai orgoliosi si mai temperamentali, poate ca in buna parte dezamagiti de abandonarea aproape totala din parte Romaniei a aromanilor dupa cel de al doilea razboi mondial, militeaza acum activ si cam… dupa ureche, pentru ideea ca graiul aroman sa fie considerat *limba* si nu *dialect.* Chiar au aparut in acest sens publicatii noi, si ce este mai grav, s-a trecut la un brigandaj cultural, o piraterie literara ca in codru!

Nu este admis sa se publice operele unor academicieni, poeti, oameni de cultura ce n mai sunt in viata, intr-o grafie mutilata, cu care cei decedati n-ar fi fost niciodata de acord. Sunt drepturi de autor, iar Academia Romana ar fi prima care sa ceara respectaea lor.

Cit priveste abandonarea aromanilor – ca de altfel a tuturor romanilor din jurul Romaniei, peste 10 milioane – de catre politica externa a Romaniei, trebuie tinut seama de faptul ca Romania, dupa ocupatia ruseasca di 1944, s-a aflat in capitulare totali si neconditionata fata de colosul comunist din Rasarit si a trecut la distrugerea propriei culturi si spiritualitati, sub enuntul neiertator al Moscovei.

Limba romana este astazi ca o insula izolata, asaltata de valurile tuturor uraganelor politice contemporane: valul limbii moldovenesti", valul ,,limbii Bucovinei de nord", unde s-a decretat scrierea limbii romane in caractere cirilice, si cum… valul semidoct care vrea sa se cheme ,,limba aromana".

Acesta este un prim aspect al problemei. Al doilea aspect, ignorat de cei ce sunt departe de domeniul si legile lingvisticii, este acela ca graiul aroman el insusi este neomogen, nu este inca binedefinit. Pastrat oral pina in secolul trecut, culegatorii de folclor si literatura populara aromana s-au izbit de greutati datorita evolutiei dialectului de la un grup la altul de vorbitori ai lui. Din observatiile personale, am gasit urmatoarele deosebiri intre grupul farserot si grupul gramustean: farsirotii nu au in vorbire lor locala i (a), de provenienta slava, in timp ce ea abunda la gramosteni, inlocuind in mare parte vocala a, intrebuintata de farseroti. Iata, exemple, la farseroti: mani, pani, sambata, dumanica, frandza, macari, fuga, casa, hoara, etc. La gromsteni,

aceleasi vocabule, pronuntate cu t: mini, ptni, simbiti, duminici, frindzi, fugi, casi, hoari etc.

La farseroti nu exista decit mult rar *a* protetic, aproape generalizat la gramosteni: raman, ros, rau, lari, landarusi, namuzi etc.

La gramosteni e mult mai frecvent *a* protetic: arman, aros, arau, alari (spalare), alindirusi, animuzi…

La farseroti, cind in mijlocul cuvintului se intilnesc doua consoane, una cade, in timp ce la gramosteni se mentine. Ex.: iar – *iarna*, cara – *carni*, var – *virnu*, ahat – *ahintu* etc.

Farsoretii pastreaza vocalele in interiorul cuvintului, gramostenii le elimina: ficior – fcior, cicior – cior, usat – msat, sutat – tutit, stit.

Corectarea literara a tuturor acestor diferente se poate face apelind la limba romana literara/standar, care este daco-romana evoluata pe baza studiilor lingvistice.

Nu mai insist asupra unor particularitati dialectale, care n-au disparut nici din graiurile limbii daco-romane, cum sunt regionalismele: cheatra-piatra, chicior-picior (cicior, in arom.), chept-piept, aiu (al'iu, in arom.) – usturoi etc.

Suntem la inceput de cristalizare a unitatii dialectului aroman spre limba culta romaneasca. Populara sau culta, vorbita sau scrisa, literatura dialectala aromana a evoluat in ultimul secol in poezie si proza, dar dincolo de acest prag, dialectul devine neputincios, pentru ca niciodata un dialect nu poate deveni o alta limba, dincolo de matricea limbii comune, de care apartine.

Nu putem vorbi de discipline stiintifice in aromana. Este ridicol sa credem ca putem avea studii de chimie, matematica, medicina, mecanica, biologie sau fizica in ,,aromana". Orice incercare de acest gen este sortita eseculul, ea devenind caricaturala, asa cum se dovedeste o recenta publicare a unui ,,Abetsedar Armanescu", unde se fura din limba romana si se stilcesc

cuvintele, doar-doar sa nu semene a…romanesti! De ce ,,Abetsedar”? Ca sa sune ca in Makedonia-Scopie si a …alfabetul din Freiburg? Abetedar pronunta slavo-bulgarii, slavii in general, si aromanii din Makedonia, dar nu si cei din Albania, Grecia, care ce trebuie sa faca? Sa adopte pronuntii albaneze si grecesti, poate si alfabetele respective?

Tendinta autorilor ,,abetsedarului” semnalat, feroce anti-romaneasca, stupida antiromaneasca visceral, merge atit de departe, incit autorii lui sunt in stare sa saboteze intreaga educatie morala chiar a copiilor. Agramati de-a dreptul, autorii asa-zisului abetsedar ignoreaza insasi cultura universala de sorginte latina. Prima carte de invatamint are la baza primele trei litere latine ale alfabetului*, a, b, c.* Toate dictionarele si enciclopediile sunt aranjate pe principiul alfabetului laiin. Atunci, de unde au scos acesti ,,autori” ordinea literelor latine
a, b, ts
?
Cum vor cauta in dictionare viitorii elevi? Acum circa 100 de ani aparea la Bucuresti primul *Abecedar Macedo-Roman*
, pentru scolile din Macedonia! ,,Reformatorii” germano-slavo-greci ai scrierii “aromanesti”, pe care o vom numi
barbar-cuniaforma
(de la initiatorii ei, Barba si Cunia, dar daca vreti si de la vocabula ce denumeste scrierea …cuneiforma, la fel de… incifrata!, pentru care am avea nevoie de noi Champollioni) puteau cerceta cit de cit cum au scrisinaintasii lor aromini, ajunsi academicieni, savanti in ale lingvisticii, si abia atunci sa fi treut la …stupide inovatii, daca le-ar mai fi dat mina!

Poate sa socheze cumva tonul cam dur cu care tratez aceasta dezertiune de la adevar si noralitate, privind aromana, scrierea ei, problema aromana in general, coborita de unii in ridicol. Dar *suntem la ora unei mari raspintii, cind trebuie sa ne clarificam optiunile.* Pentru aceasta, apelam la probele de netagaduit, furnizate de vorbirea noastra de toate zilele, dincolo chiar de indreptarul ce ni-l refera lingvistii, intre care si nume ale unor mari invatati aromani. De aceea, prezint, in cele ce urmeaza, un tablou sinoptic de filologie comparata intre vorbirile: macedo-romana/aromana; daco-roman; si italiana. Din tablul urmator se poate vedea ca dintr-o suta de cuvinte luate la intimplare, din mai multe domenii,
50
de cuvinte aromane
sunt identice
ca pronuntare cu daco-romana;
47
de cuvinte
au aceeasi radacina
, cu mici deosebiri fonetice dialectale;
2
cuvinte au in daco-romana si un echivalent strain (
dovleac

, turcism, in loc de
curcubeta
),
zapada
, de origine slava, in locul regionalismului
nea,
neaua,
pastrat si in aromana, si un singur cuvint din
100
fiind la daco-romani imprumutat din slava,
nisip
, in locul lat.
arena
, la aromani
arina.

In comparatie cu italiana, avem *62* de cuvinte asemanatoare, din aceeasi *matrice,* cum este *pe cora,*
pentru
oaie
, cuvint pierdut pe parcurs, de aromani si de daco-romani, desi initial era comun si unora si altora; de aici, de la
pecora
derivind
picurar
la aromani si regionalismul
pacurar,
in daco-romina.

Problema aromanilor este una national-romaneasca, si nimeni nu o poate revendica in folos personal, sau de grup. In conjunctura internationala actuala, ea trebuie pusa cu toata seriozitatea si sustinuta de o puternica demonstratie statistica, lexicala, gramaticala, istorica si politica. Pentru aceasta insa este nevoie de o reprezentanta liber aleasa, in modul cel mai democratic, care sa fie un organ validat a vorbi in numele tuturor aromanilor. Din experientele de pina acum, tarile balcanice cu o puternica minoritate aromana, calca in modul cel mai grosolan toate posibilitatile de manifestare culturala a aromanilor, iar o reprezentare plenipotetiara, in afara de cea romaneasca este inca foarte greu de realizat, chiar in mod deosebit in prezent. Manifestarile aromane sporadice in acest sens, lipsite de consistenta si autoritate, prestanta, unele chiar dominate de oportunism cras, de interes personal sau de grup, apar mai des in ultimul timp, dar cel mai adesea ele merg impotriva sensului firesc. Nu vrem sa blamam pe nimeni ca fiind de rea intentie, dar… un vechi proverb spune ca pina si drumul catre iad este pavat cu cele mai bune intentii…